

בשבח הביקורת

מי אוהב מבקרים? מי אוהב ביקורת? למעט מאזכירי מיקצועיים — אשר אף הם, כידוע, אוהבים סוג מסוים של עיניים ומכאובות, קשה להצביע על מישור הנהנה מהביקורת המושמעת עליו או נגדו. ביסודו של דבר, כך נדמה לי, האיבה שהביקורת מעוררת אינה שונה באופן מהותי מהאיבה כלפי האמנות או היצירה בכלל. ההעזה לשפוט כמוה, מבחינה זו, כהעזה לכרוא לבטא. אתה מפקיע לעצמך זכות או ריבונות מסוימת. המלה "ריבונות" לא נולדה אתמול במעבדת האקדמיה ללשון; זו אותה ריבונות ממש המוכרת לנו מהמושג הנפוץ "ריבונות של עולם". כמדומני, ההפקעה הזו של הריבונות (היינו צימצום או ניטול התחום, העולם" של אותו ריבון ברגע שאדם מעז להתיר עצמו ממסורות החברה, לחשוב, לכתוב) היא המקוממת ומעלה את הטמפרטורה.

לא אחת אתה נתקל בביקורת, של מבקר — או של מבוקר — שיעקר דבריה, שטיעונה המרכזי הוא "מי שמך", "מי אתה בכלל". אתה חושף נימה זו כאשר מעבר לביקורת העניינית, מעבר לאיבה האישית או הקינאה, מבצבצת שאיפה או נטייה להכחיד את הזולת, לסתום את פיו. שהרי אם הריבונות היא, ככתוב, בידיו של ריבונו של עולם, מה אתה קם לספר לנו על עולמך ועל מאוויך, מה אתה פורש מן הציבור ומשתמש בשפתו לצרכיך, על מנת לבטא את ריבונותך כאדם חושב ומרגיש ואולי אף, שוד ושבר, שניהם גם יחד?

אם אינני טועה, "זו כל התורה כולה". למאבק הזה על זכות ההכרה, הזכות להכיר, לראות, לחשוב ולהרגיש יש ודאי משמעות מיוחדת במיסגרת מילחמת-התרבות, או מילחמת-התרבות, ביות, בישראל. שהרי מעבר למימד הפוליטי או שמא, מתחתיו, שוכן המימד המכריע כאמת. כאשר מדברים על "מקומות קדושים", נחשף מיד לעין טיבו של המאבק משום שהמושג "מקומות קדושים" מעיד על כך שלא מדובר כלל בניסוחן, אלא בכנייה רוחנית או אנתרופולוגית: האם המקום קובע את ההכרה או שההכרה קובעת את המקום. האם האדם הוא מושא שמקום קדוש" מאציל עליו כוחות מסוימים, קדושה וטהרה, כנהוג אצל שבטים ועמים נאורים, מטיבט ועד גינאה החדשה, או שמא, כמקובל באירופה החשובה מהמאה ה-17 ואילך, מוכר האדם כבעל הכרה ריבונית, אוטונומית, ששומה עליו להשיג תחרר לא רק מידיהם של בעלי-שררה אלא, בעיקר, מסמכותם של אלה שהוא עצמו, מרצונו החופשי קיבל עליו לצייט להם, או להאזין לעצתם (האידיאה האנארכיסטית הזאת אינה שלי אלא של עימנואל קאנט).

פסטיבל המים

רלוואנטי לעניין זה, כך נראה לי, מה שכותב המבקר או הפילוסוף היהודי-צרפתי-צפוני אפריקאי ז'אק דרידה. אחד הנושאים שהוא שב אליהם לפרקים באופן כפייתי, בסיגנון שהוא לעיתים מתיש, לעיתים מרתק, הוא נושא שניתן להגדירו כבעיית השרשים. במילים אחרות, התעסקותנו בעבר, במקורות, הנטייה הרווחת לראות את העולם כאתר ארכיאולוגי, כתל, אשר יש לחשוף ולשלוף מתוכו את צלמי-האבות-נטו: כאילו כל מה שהוא חשוב באמת כבר היה והאמת הטרוורה, או הרה"חיים האופטימלית, ממוקמת בעבר.

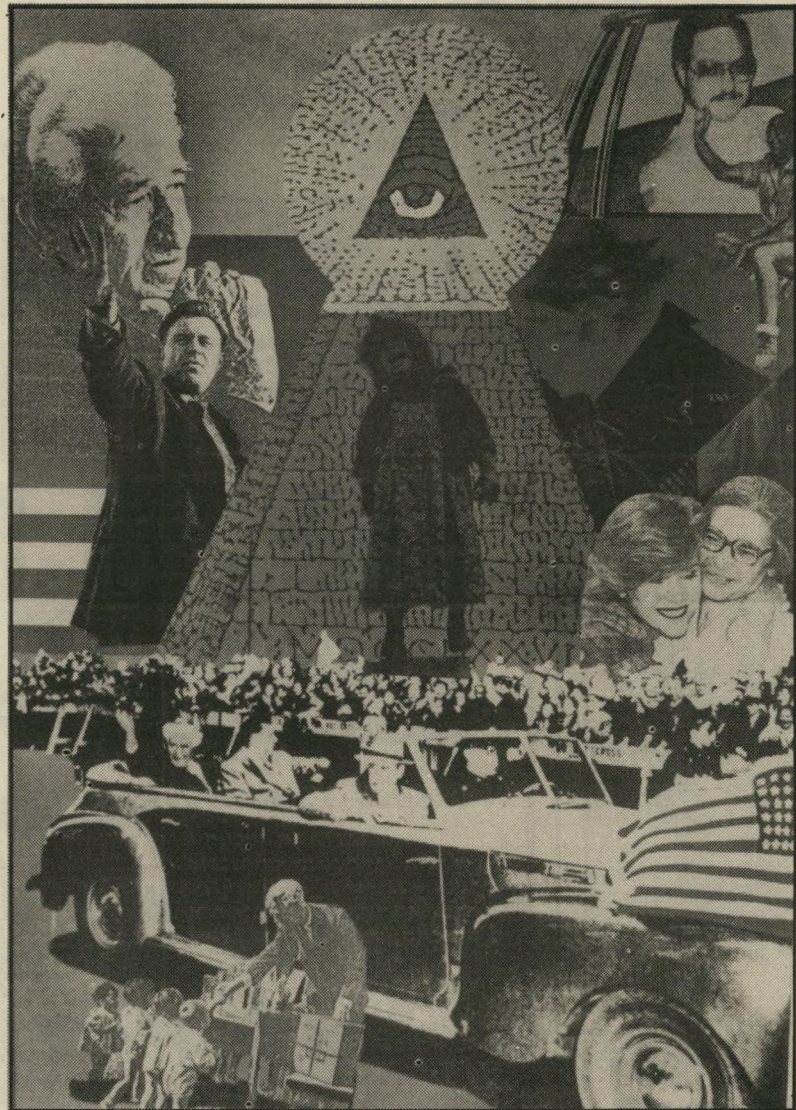
אזכיר יודע מה היה דרידה אומר על "רגע של עברית": על כל פנים הוא סבור שאין להפריז בערכו של מרע הגורח את משמעותו של מילים על פי המובן או המוכנים שיחוסו להן בראשיתן הקמאית, תוך העלמות מהתפתחות הריאלית שבהווה. מעניינת לא פחות היא ההתחקות האירונית של דרידה בעיקבות ז'ארוז'אק רוטו. סיגנון כתיבתו מוכיר לי לפעמים למימד רזוז מאוד שהיה מצליח להתייצב מאחורי המורה ולחקות את תנועותיו (בבית-הספר היסודי שבו למרתיו) מבלי שהלה יחוש בכך. בשעה שדרידה כותב על החברה הטיבעית של רוס, על "פסטיבל המים", שהוא מעין "שמת בית-הישואב", הוא כותב בלשון אובייקטיבית, נטולת מעורבות, כאילו היה שותף להערצתו של רוטו. שם, בארצות-הדרום, בארצות-החום, אומר דרידה/רוטו, החברה עצמה היא פסטיבל. זו חברה "פרימיטיבית" כמובן הטוב, החיובי, של המילה. חברה שאינה מעוגנת בחושים, ברתות, הסכמים, נהלים, חוקים, דיפלומטים ונציגים. היא פסטיבל (fete). היא "מכלה עצמה בנוכחות" (presence).

מתיקמת בה תחושה של זמן, אך זהו זמן של נוכחות טהורה שאינה מאפשרת הגיגים והרהורים רפלקטיביים ומי שמצוי בה, מי שחי אותה, אינו מכיר במחיצות ומירווחים בהכרתו וממילא אינו יכול להשוות דבר לדבר. "הנוכחות הטהורה" היא מעין דינאמיקה שסימניה המובי הקים הם חיוניות, עליצות נמרצת, המלווה בהתרקנות פנימית מופגנת. התרוקנות הזוכה לעירטול וחשיפה הרדית: "כמוני כמוך, אין בי כלום, אינני מסתיר דבר — כי אין לי מה להסתיר."

מסוגלים לשנות

כשאתה קורא את הקטע הזה (בכרך-מטולוגיה של דרידה), נדמה כי לא רק שבוקעת ממנו, בין השורות, הסתייגות מנטייתו של רוטו לתפוש את

לינגוויסטי (לשוני) טהור לכאורה. בכתביו של סופר אחר אתה יכול לא אחת לאתר רובד שכולו התרפקות על מסורת או סיגנון מסורתי מסוים, אף שבמקומות אחרים, או מעבר לרף, הוא מתנער מאלה בכל כוחו. כמה קשה הפרישה מן הציבור. הרי זה בגדר חטא או עבירה "מדאורייתא" (מן התורה). עולה בוידרון ההערה המאלפת של אותו ערל, אלפרד וייטהד שמו, אשר בספרו נילונן שול דעוות גרס כי ה"פרישה מן הציבור" או בשפתו: "האבסולוטיזם של הווידר", היא התנאי להתפתחותה, או ליתר דיוק, לגדולתה של חברה (או תקופה). לעומת זאת, תפיסת היחיד כיחסי, כמישני, בהשוואה לאיגון החברתי ומסורתיו היא המסיחה את נקודת-הכובד ממנו והלאה. ממילא נשמט גם חוט ההכרה הפרטית, הייחודית והמייחדת, מתנת אריאדנה.

עדיין זכורה גם התוצאה של ניסיון ההחממה ברחובות תל-אביב של אותם ימים. כבר אז היה בה כדי להרהים: רוב הציבור סירב לחתום על העצומה בטענה כי מדובר בטכסט קומוניסטי שעליו אין הם מוכנים עקרונות לחתום: מה גדולה היתה הפתעתם כשנאמר להם כי היו אלה מובאות מתוך מגילת-העצמאות של מדינתם, שעליה היו התומים כל בחירי ונבחריו העם על כל קשת גווגיו הפוליטיים. דויד טרטקובר מילקט, מפסו ומש, נובר בארכיונים, ויוצר פסיפס המכוס על שימוש בסיסי ציבועי היסוד — אדום, כחול וצהוב, מהם הוא מפיק ירוק ארסי — ציבועניות הנוגמת פרוכפזיה ועומת מעצם השימוש הבלתי-מתפשר באותם ניגודים צורמים.

בתחום הצורני הוא מעדיף את השימוש בסמלים גרושים שהפכו מכבר מטרה לחיזיל-עג. בעזרתם הוא מרגיש ומחדר את האיוולת שבסגידה הנוראה לבנאליות:

מושגים שהתיישנו מזה עידן ועידנים — תמימותם של הוגיהם ומעצביהם של אל העומדת בסתייה כה גלוויה ובוטה לאותם קיטעי-צילומים וחומר דוקומנטרי ש"טרט" שם בעזרתם את העולם הסיסמתי שאבר עליו הכלח למשל ולשנינה.

הרצל רכוב על גבה של פרדה לבנה ומנגד לימוזינה לבית וולבו 760 — רכב תיקני לשריי ישראל... לאידיליה המאופיינת על-ידי כרזות שאותן ליקט טרטקובר מלוחות הקרן-הקיימת, שבהם שולטים ציבועי התבלת-לבן, חודרים כ"גופים זרים" צילומי ערבים עוטי כפיות, מלווים אורחות-גמלים בשבילי מדבר, — כמו להכעיס הם חודרים ומפריים את השלווה האידילית שעשויה היתה להיות גן-עדן על-אדמות!

בצידו של פסל משה למיכלאנג'לו המודפס בצללית אדומה — מציץ בהבעה שיש בה פיתחון, שנינות ובוז גם יחד, ריוקו של ישעיהו ליבוביץ המשבית אף הוא את החגיגה. אותו ליבוביץ שחזר את הבאות מייד בתום מילחמת 67. ברף שמנגד מופיע חייל צה"ל מזויין מכף-רגל ועד ראש. קסדת אבירים לראשו, ובידו לפיד! לא, רק למראית-עין. לכאורה כאן מחווה של אחיות לפיד. למעשה, החייל מחזיק במטול-פצצות-גז. פעוט עם עיניים טיפוסיות לילד-גטו יהודי עוטה כפיה משוכצת — לחזהו הוא מצמיד את צילמו של יאסר ערפאת דווקא, אף הוא ככפיה דומה, וברקע — הצילום הנודע של שני השב"כניקים האוחזים באחד מערכי אוטובוס 300, הצילום שחולל את כל ההמומה, שכן היווה עדות לכך שחוטפי האוטובוס נתפסו על-ידי אנשי-הביטחון בעודם בחיים.

ומעל, במרכזו של המון הכורע על כרכו במיסגד אל-אקצה, צלליתו של חייל האוחז בספר-תורה נתון בהילה הזובה-אירונית זוהרת. כך-גוריון מושיט יד אחים לשלום לעבר ידיו ורעו קונראד אדנאואר. מעליו מובוטו, "ידיד" נוסף של ישראל, שהיה אחראי ישירות לרציחתו של מחולל מאבק העצמאות האפריקאית, פטרס לומומבה.

ברף הכא — מובאה נוספת: "אנו קוראים — גם בתוך התקפת-הרמים הנערצת על-ינו זה חודשים — לבני-העם הערבי תושבי מדינת ישראל לשמור על השלום וליתול חלקם בכניין המדינה על יסוד אורחות מלאה ושווה"... והאיור המלווה הפגנת תושבי סכנין וערפה, כנגד גזל האדמות ונישול הקרקע בשטח 9.

הספר מטפל בקרא-צופה בטיפול הים. בחירת האות — חדה, סמכותית-כהה, ורוחשת קצב ריתמי גרוש וכוחני המפגין נוכחות. האמצעים הותאמו כאן לשנות ה-90. למרות הרמזים למבנה האי-קו/קלאסי המסורתי, מצד אחד, והניסיון לשייך את הקולאז' לקומפוזיציות אואונגארדיות שאפיינו את עבודותיהם של ג'ורג' גרוס הגרמני — שפרח בתקופת הר" פובליקה הוויימארי, תקופת הדימויים שבו מילחמת עולם אחת לשנייה. וכן איזכור יצירותיהם של האוונגארדיסטים חלוצי האמנות כמפכה הכולשביקית.

לפנינו כאן שדרייקטל גרוש בפגריהן של פרות קדושות מותשות כלאחר קרב. מגרעתו היחידה של הספר היא, לדעתי, בנייר הכרומו המשוכח התורם אמנם לרמת הביצוע הגרפי וכן לקרינתם הציבוענית של הלוחות, אך יוצר גם מורסר מודר מדי, חלקלק מדי, מנוגד לרוח המרד המלווה את הקראת לאורך כ"א לוחות מגילת העצמאות של דויד טרטקובר.

בסוף הספר ניתוח מאיר-עיניים של מגילת העצמאות, פרי עטו של ד"ר עדי אופיר, אחד מסרבני השרות בשטחים, שבימים אלה ממש נדון שוב למאסר על עמדתו העקרונית.

גרשון קניספל

קבורתו של

פרות קרושות

לתערוכתו של דויד טרט" קובר, "ההכרזה על הקמת המ" דינה" במוסיואון ישראל וכן לספר באותו השם שבהוצאת "מודן"

דרך בלתי-שיגרתית בחר לו דויד טרטקובר להמחיש את הפער הנורא שהתהווה בין מציאות לחזון. דרך נוקבת, בוטה ומזועזעת. חרף סיקורם של האירועים האחרונים בשט" חים, ככל שעוצמתם עולה, כן מתגברת האדישות בציבור, שכבר עיף מלצפות נהדרות ובהקרנות מדי ערב ולילה — ואינו שומע, אינו רואה והוא עובר לסדר היום.

ברך דומה בחרה מערכת העולם הזה עם חגיגות העשור למדינה, לפני כ-30 שנה, 10 שנים בלבד לאחר ניסוחה של מגילת-העצמאות וחז" דשים ספורים אחרי טבח כפר-קאסם. יוזמי הסקופ הרפיוס פטיציה שירתה מורכבת ממובאות שעסקו ב"שיוויון הזכויות החברתי והמדיני אותו תקיים מדינת-ישראל לכל אורחה ללא הברל דת, גזע ומין".